

บทคัดย่อ

แม่น้ำบางปะกงเป็นแม่น้ำสายหลักของภาคตะวันออกของประเทศไทย มีความสำคัญอย่างยิ่งไม่เพียงแต่ต่อการดำรงชีวิต การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน อาชีพ การทำมาหากิน สังคม และศิลปวัฒนธรรมอันรุ่มรวยของผู้คนที่อยู่อาศัยตลอดลุ่มแม่น้ำและลำน้ำสาขา หากความอุดมสมบูรณ์ของสายน้ำยังส่งผลเกื้อกูลต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และระบบนิเวศอันหลากหลายจากป่าฝนเขตร้อนลุ่มต่ำแถบต้นน้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง นา สวน ไปจนถึงป่าชายเลนแถบปากแม่น้ำ ทำให้พื้นที่ตลอดความยาว 122 กิโลเมตรของแม่น้ำบางปะกงนี้มีต้นทุนทางนิเวศ ต้นทุนทางสังคมและเศรษฐกิจ ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่าสูงยิ่ง โครงการวิจัยหยั่งรากบางปะกง ระยะที่ 1 จึงมุ่งเชื่อมโยงการทำงานพัฒนาในพื้นที่เข้ากับมิติทางนิเวศวัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายที่จะศึกษากระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การจัดทำแผนที่และพื้นที่ทางวัฒนธรรม และการสร้างผู้ประกอบการทางนิเวศวัฒนธรรม ผ่านระเบียบวิธีวิจัย 3 ส่วน ได้แก่ การวิจัยเชิงเอกสาร การวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ด้วยกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษาและการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลง ผลของการศึกษาพบว่า พื้นที่ลุ่มแม่น้ำบางปะกงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีศักยภาพที่บ่งบอกถึงความเข้มแข็งผ่านประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้คือ วัฒนธรรมชาติพันธุ์ ศาสนาและความเชื่อ ทรัพยากรทางน้ำ ทรัพยากรป่าไม้ วิถีเกษตรและการผลิตอาหาร การค้าขายและการคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบก และศูนย์กลางทางการเมืองการปกครอง เมื่อมองลึกลงไปในแต่ละพื้นที่ทำงานพบว่า รากความเข้มแข็งของพื้นที่คลองเขื่อนอยู่ที่ การเป็นที่อยู่ที่ทำกินที่สะอาด ปราศจากมลพิษ การมีวิถีเกษตรเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพเกื้อกูล นำไปสู่การผลิตอาหารที่อร่อย สะอาด ปลอดภัย และมีคุณภาพ รากความเข้มแข็งของพื้นที่บ้านโพธิ์อยู่ที่ การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับระบบน้ำสามแบบ คือ น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ผ่านการเรียนรู้และพัฒนาผลิตภัณฑ์จากต้นจากและการประมงพื้นบ้าน และการฟื้นฟูจิตวิญญาณของสถานที่สำคัญเช่นตลาดเก่า ส่วนรากความเข้มแข็งของพื้นที่บางปะกงอยู่ที่ การมีวิถีชีวิตร่วมสมัยที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน เรียนรู้และเชื่อมโยงกับมรดกความมั่งคั่งของผืนน้ำในอดีต ขณะที่ผลผลิตหลักที่ถูกพัฒนาขึ้นในโครงการ ได้แก่ ผู้ที่มีศักยภาพในการเป็นผู้ประกอบการทางนิเวศวัฒนธรรมรวมทั้งสิ้น 18 คน แผนที่ทางวัฒนธรรม 3 พื้นที่ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมรวมทั้งสิ้น 22 พื้นที่ (กิจกรรม) จาก 3 เส้นทาง กระบวนการที่นำมาสู่ผลผลิตทั้งหมดข้างต้นนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมและผ่านประสบการณ์ตรงที่ต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมิติภายในกับมิติภายนอก โดยมีคุณค่า ความหมาย และความตั้งใจของผู้เรียนเป็นต้นนำ โครงการหยั่งรากบางปะกงระยะถัดไปจะนำผลการวิจัยในระยะแรก

ทั้งหมดไปพัฒนาต่อยอดสู่การสร้างผู้ประกอบการ และผลิตภัณฑ์ทางนิเวศวัฒนธรรมที่สมบูรณ์
จับต้องได้ และให้ผลสัมฤทธิ์ทางสังคมและเศรษฐกิจต่อไป

คำสำคัญ : บางปะกง ชุมชนศึกษา นิเวศวัฒนธรรม การพัฒนาอย่างยั่งยืน แผนที่ทาง
วัฒนธรรม

Abstract

The Bangpakong is the major river in eastern region of Thailand, and is important not only to its human's living, settlements, works, livelihood, and social and culture, but also to supporting its nature and environment, great number of fauna and flora, and diverse types of ecosystem ranging from the upstream low land tropical rain forests, swamps, creeks, farms, to the downstream mangrove forests. This allows the areas of the 122 kilometre long river to have plenty of the valuable ecological capital, social and economic capitals, as well as the local wisdom. In The Bangpakong Grounding Project, phase 1, the work of area-based sustainable development is linked to the concept of cultural ecology, aiming to investigate the process of communities' cultural root empowerment, the cultural mapping, and the cultural space and eco-cultural entrepreneur establishing. And the methodologies used are the documentary research, the ethnographic research, and the action research through the framework of contemplation-oriented transformative learning. The results reveal that the strength of the Bangpakong communities, from the past to the present time, can be determined by the following issues: the culture of ethnic groups, the religions and belief, aquatic resources, forest resources, agriculture and food production, trading and water and land transportation, and the regional administration. Upon deeper inquiries into each of the three selected areas, the root empowerment of Klongkuan is by being the healthy land with healthy life and good reverential-agriculture, including the production of tasty, clean, safe, and good food. The root empowerment of Banpho is by being the land where people can live friendly with the three different aquatic systems: fresh, brackish, and salt water; complementing with the research of nipa palm products and artisanal fisheries, and old market's spirit restoration. Meanwhile, the root empowerment of Bangpakong is by being the contemporary living place where people can harmoniously co-exist with nature, and learn to connect with the rich sea heritage of the past. As the major outputs, the project yields altogether 18 potential eco-cultural entrepreneurs, 3 cultural maps, and 22 spots (or activities) of cultural space in 3 different cultural routes. The process contributing to these outputs is found to be a participatory and experiential one with the good balance between the inner and the outer practices, where values, meanings, and intents are prioritized. For the next phase, further work shall be carried out regarding the establishment and creation of eco-cultural entrepreneurs and products till their completion so that they become tangible and socially and economically fruitful.

Keywords: Bangpakong, community studies, cultural ecology, sustainable development, cultural mapping